

tiğini, Cemil Bey'in de bulunduğu toplanılarda Cemil Bey çalarken Rahmi Bey'in sesiyle ona eşlik ettiğini, yaz aylarında Tanbûrî Cemil'in Rahmi Bey'in köşküne gidecek uzun süre kaldığını Refik Fersan hâtıralarında anlatır. Rahmi Bey ney ve nısfıyeyi kendi kendine öğrenmiştir. Hafif ve etkili bir sesle okur, katıldığı mûsiki toplanılardaki fasıllara bazan nısfıyesi, bazan da sesiyle iştirak ederdi. Hacı Ârif Bey'den faydalanan ve eserlerini bizzat kendisinden meşketme imkânı bulan Rahmi Bey'in en önemli özelliği bestekârlığıdır. Geleneksel kurallara bağlı olarak işlenmiş şarkıları, estetik ve teknik yönden üstün bir yapı ile güfte-beste uyuşmasının en güzel örnekleridir. Onun bestelerinde âdetâ kullanılan makamın tarifi yapılır. Rind-meşrep bir sanatkâr olan Rahmi Bey'in şarkılarının çoğunun güftesi kendisine ait olup güfte seçiminde son derece titizdir.

Nota bilmeyen Rahmi Bey bestelediği şarkıları hâfızasında muhafaza ederdi. Günümüze ulaşan eserleri göz önüne alındığında velûd bir bestekâr olduğu söylenebilir. Ancak fazla eser besteleyemeyiş bu konudaki hassasiyeti olarak yorumlanmalıdır. Rahmi Bey yaşadığı bazı olayları eserlerinde dile getirmiştir. Çok sevdiği arkadaş Tanbûrî Cemil Bey'in vefatı üzerine, "Bir sihr-i tarab nağme-i sâzındaki te'sir" mısraıyla başlayan sûzinak; bestekâr Şevki Bey'in vefatı dolayısıyla, "Gül hazin sünbül perîşan bağzârın şevki yok" mısraıyla başlayan bayatî; kızı Nâhîde'nin genç yaşta ölümü üzerine, "Aşka düştüm âşık-ı âvâreyim" mısraıyla başlayan rast şarkısını bestelemiştir. Ayrıca Dârüelhan hocalarından Muazzez Hanım'a (Yurcu) düğün hediyesi olarak, "Ey mutrib-ı zevk-âşinâ / Bir şarkı yaptım ben sana" mısralarıyla başlayan kürdîli-hicazkâr şarkısını besteleyerek takdim etmiş, çok şiddetli geçen 1907 kışının ardından gelen baharın hâtırasını şiiri ve bestesiyle bir tâhir-bûselik şarkıda yaşatmıştır: "Geçti o gamlı eyyâm-ı sermâ / Oldu bahârın âsân peydâ". İlkbaharı çok seven ve eserlerinin tamamına yakını bu mevsimde besteleyen Rahmi Bey'in ilk eseri yukarıda zikredilen bayatî şarkı, son eseri ise ölümünden birkaç gün önce Fâhire Fersan'a ithafen bestelediği, "Bir nevcivansın, şûh-i cihansın / Rûh-i revansın, sinemde cansın" mısralarıyla başlayan hisar-bûselik şarkısıdır. Günümüze ulaşan bir tekbir ve otuz sekiz şarkıdan ibaret eserlerinin listesini Yılmaz Öztuna neşretmiştir (BTMA, II, 210). Anıların yanı sıra, "Karşıyaka'da İzmir'in gülü" ve "Sana ey cânımın cânı efendim" mısralarıyla başla-

yan kürdîli-hicazkâr, "Süzüp süzüp de ey melek" mısraıyla başlayan nihâvend ve "Serâpâ hüsn-i ansın dil-sitansın nâz-perversin" mısraıyla başlayan muhayyer şarkıları onun en çok sevilen eserlerinden bazılarıdır. *Mûsiki Mecmuası*'nın 376. sayısı (Şubat 1981) Rahmi Bey Özel Sayısı olarak hazırlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defterleri*, nr. 92, s. 139; *Rahmi Bey Merhum'un Şarkıları*, İstanbul 1928; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 239-240; a.mlf., *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1335-1336; Baki Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul 1962, s. 199-205; Refik Ahmed Sevgil, *Eski Şiirimizin Ustaları*, İstanbul 1964, s. 292-297; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, III, 220-230; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 86-89; Sadun Aksüt, *Türk Musikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 122-128; Murat Bardakçı, *Refik Bey: Refik Fersan ve Hatıraları*, İstanbul 1995, s. 122-128; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, s. 78-85; Ahmed İhsan, "Merhum Cemil", *SF*, sy. 142/1616 (1927), s. 192; Ercüment Ekrem Talu, "Bestekâr Rahmi Bey", *Radio*, II/20, Ankara 1943, s. 4, 22; a.mlf., "Tanıdığım Rahmi Bey", *Edebiyat Âlemi*, sy. 6, İstanbul 1949, s. 1, 7; "Büyük Bestekâr Rahmi Bey", *Türk Musikisi Dergisi*, I/3, İstanbul 1948, s. 6; Orhan Nasuhioğlu, "Refik Fersan'dan Hatıralar-2-", *MM*, sy. 418 (1987), s. 20, 23; Öztuna, *BTMA*, II, 209-211; Mehmet Güntekin, "Rahmi Bey", *DBİst.A*, VI, 298-299.

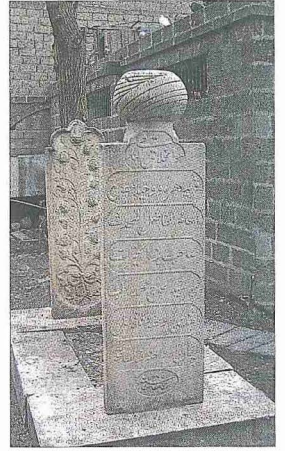
NURİ ÖZCAN

RAHİMİ EFENDİ

(1855-1909)

Osmanlı âlimi.

Erzincan'ın Eğin kazasında (bugünkü Kemaliye) doğdu. Paçacızâde diye bilinen Hacı Ahmed Nazif Efendi'nin oğlu olup dedesinin adı Ali'dir. Eğin Rüşdiyesi'ne üç yıl devam etti. Buradaki Orta Cami'de (Kiremitçi Mustafa Ağa Camii) imamlik ve vâzilik yaptı. Daha sonra İstanbul'a gitti. Hanzâde Medresesi'nde Arapça ve Farsça okuyarak icâzetnâme aldı. Hocaları arasında Ahaveyn Hâce Efendi'nin adı anılır. 1885'te girdiği Mekteb-i Nüvâb'dan 1888'de birincilikle mezun oldu. 13 Kasım 1887'de Âsâriye Camii cuma vâziliğine, bunun yanında 5 Temmuz 1894'te Tedkîk-i Müllefât Heyeti üyeliğine tayin edildi. Bir süre Fâtih Camii'nde dersiâmlık yaptı. Eylül 1909'da Mekteb-i Nüvâb müdürlüğüne getirildi ve burada Molla Hüsrev'in *Dürrü'l-hükkâm*'ını okuttu. 7 Zilhicce 1327 (20 Aralık 1909) tarihinde vefat etti. Son devrin ünlü hânendelerinden Hâfız Sâmî'nin (Ünokur) medrese hocaları arasında yer alan Rahmi Efendi'nin muhtelif hatları Harputlu Saraçzâde Hacı Mehmed

Rahmi
Efendi'nin
mezarı

Efendi'den tahsil ederek icâzet aldığı, çok sayıda mushaf ve levha yazdığı, bir süre hâfız-ı kütüb olarak görev yaptığı kaydedilir.

Eserleri. 1. *‘Uşâretü'l-fünûn* (İstanbul 1330). Eserde, öğrencilerin imtihana hazırlanmasına yardımcı olmak üzere soru-cevap tarzında düzenlenmiş vaz', mantık, beyân, meânî, kelâm ve usul ilimlerinden oluşan metinlerin özetleri yer alır. 2. *Enmûzeczü'l-fıkh* (İstanbul 1306). Yine imtihanlara hazırlık için soru-cevap şeklinde kaleme alınmış bir eserdir. Fıkıhın çeşitli konularını ihtiva eden yirmi üç bölümden oluşan eserin hazırlanmasında Hanefî mezhebine ait fıkıh kitapları yanında *Mecelle* ve şerhleriyle şeyhülislâmların fetvalarından faydalanılmış, verilen bilgilerin kaynağı rumuzlarla gösterilmiştir. 3. *el-‘Ucâletü'r-rahmiyye şerhu'r-Risâleti'l-vaz'ıyye*. Eğinli İbrâhim Hakkı Efendi'nin kaleme aldığı risâleye yazılmış bir şerhtir (*Metnû'l-vaz' li'l-Eğni ve Risâletü'l-vaz'ıyye el-‘Açudiyye* ile birlikte, İstanbul 1311). *el-‘Ucâletü'r-rahmiyye*'nin Ömer Türker tarafından hazırlanan Türkçe çevirisi henüz neşredilmemiştir. 4. *Tefcîrû't-tensîm fî kalbin selîm* (İstanbul 1310, 1311, 1316, 1321). Vâzilik yaptığı dönemdeki sohbetlerinden oluşan bir mecmua olup otuz altı dersten meydana gelmektedir. 5. *Mevhibetü'l-Ma'bûd (Şerh-i Makşûd)*. Sarf ilmine dair *el-Makşûd* adlı eserin şerhidir. Eserin matbu olduğu belirtilir. *el-Matlûb fî şerhi'l-Makşûd* adlı kitabın Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde Rahmi Efendi adına kayıtlı olan (Kemankes, nr. 637) yazma nüshası ile matbu nüshası (İstanbul 1286; Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 1636) üzerinde yapılan incelemede eserin Rahmi Efendi'ye ait olduğuna dair bir kayda rastlanmamıştır. 6. *el-İkdû'n-nâmî ‘ale'l-Câmî* (İstanbul 1314). İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye*-

sinin şerhi olan, *el-Câmî* veya *Molla Câ-mî* olarak bilinen eser üzerine yapılmış bir şerhtir.

Rahmi Efendi'nin kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *Devhâ-tü'l-anâdîl 'alâ Tuhfeti'l-'Avâmîl* (Birgivi'nin 'Avâmîl'ine Gelibolulu Mustafa b. İbrâhim'in yazdığı şerh üzerine yapılan hâşiyedir); *İsâletü'n-nef'iyye* (ilm-i vaz'a dair bir eserdir); *Gâliyetü'n-nevâfic 'ale'n-Netâyic* (Birgivi'nin *İzhârü'l-esrâr*'ına Adalı Şeyh Mustafa'nın yazdığı *Netâ'i-cü'l-efkâr* isimli şerhin hâşiyesidir); *el-Feyzû'l-kudsî 'ale't-Tarsûsî* (Molla Hüsvrev'in *Mir'âtü'l-uşûl*üne Tarsûsî Mehmed Efendi'nin yazdığı hâşie üzerine yazılmış bir hâşiyedir); *Tercüme-i Mir'ât* (*Mir'âtü'l-uşûl*'ün tercümesidir); *Ma'nây-ı Mu-tâvaata Dâir Risâle*.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Sicil Dosyaları, nr. 180, 1193; *Sicil Defteri*, I, 167; *Osmanlı Müellifleri*, I, 319; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1996, III, 278; *Her Yönüyle Kemaliye (Eğîn)*, İstanbul 1996, s. 773-774, 779; Nuri Özcan, "Hâfız Sâmî", *DİA*, XV, 102.

TAHSİN ÖZCAN

RAHOVA

Bulgaristan'da
bugün Orjahovo adını taşıyan
eski bir kale ve kasaba.

Bulgaristan'ın kuzeybatısında Tuna nehrinin sağ kıyısındaki bir düzlükte deniz seviyesinden 95 m. yükseklikte kurulmuştur. Ortaçağ'da sağlam bir kale ve buna bağlı küçük bir yerleşim yeri iken Osmanlı döneminde (1395-1877) Niğbolu sancağının büyük bir kaza merkezi ve Tuna nehrinin kuzey bölgesinde kalan Romanya ile canlı bir ticarete sahip önemli bir nehir iskelesi olmuştur. Rahova ismi Slav kökenli olup "cevizlik" anlamına gelir. Tarih boyunca gerek kasaba gerekse kaza olarak Rahova bir hristiyan Bulgar yerleşim birimi şeklinde kaldı ve defalarca uğradığı yıkımlar neticesinde şiddet dolu bir tarihle hatırlanır oldu.

Rahova'dan ilk defa 1283'te Macar Kralı IV. Ladislav'ın fermanında bahsedilir. Burada Rahova'nın 1260-1261'de IV. Ladislav'ın babası Kral Stephan tarafından ele geçirilmesine işaret edilmiştir. Bununla birlikte Rahova'nın bölgedeki ikinci Bizans hâkimiyeti döneminde (960-1186) kurulmuş olma ihtimali büyüktür. Ancak II. Bulgar İmparatorluğu devrinden (1186-1393) kalma herhangi bir yazılı belge günümü-

ze ulaşmamıştır. 1968-1972 yıllarında eski kale civarında yapılan arkeolojik çalışmalarda XII ve XV. yüzyıllardan kalma madenî paralar ve büyük yangınların izleri kadar XII ve XIV. yüzyıl Bizans ve Çar İvan Aleksandar'a (1331-1371) ait eski Bulgar paraları da ortaya çıkarılmıştır. XIII. yüzyılda hristiyanlaşmış Kuman / Kıpçak Türkleri Rahova bölgesine yerleşmiştir. Önemli bir kasaba olan Eltemir hâlâ bu koloninin izlerini taşır. Eltemir, Bulgar / Kuman Çarı Georgi Terter'in (1270-1292) kardeşi idi.

797'de (1395) Rahova, Niğbolu ile birlikte Osmanlılar tarafından fethedildi. Ertesi yıl Niğbolu'ya yönelen Haçlı seferi esnasında Fransız Mareşali Jean Boucicaut kumandasındaki Fransızlar tarafından şiddetli çarpışmalardan sonra ele geçirilerek yıkıldı. Hristiyan nüfus isteğe bağlı olarak teslim alındı. Kral Szigismund'un emriyle kaledeki Türkler'in bir bölümü kılıçtan geçirildi. Esir alınanlar da Niğbolu savaşının başlamasından biraz önce öldürüldü. Yıkılan Rahova Kalesi tekrar inşa edilmedi. Burgundiya şövalyesi ve donanma kumandanı Walerand de Wavrin 1445'te söz konusu kaleyi harabe olarak zikreder. Bundan az sonra kalenin tekrar yapılmış olduğu anlaşılır. Nitekim 1459 tarihli Fra Mauro haritası, hemen hemen Mareşal Boucicout'un tasvir ettiği gibi kısmen çift surlarıyla birlikte kalenin iyi durumda bir resmini gösterir.

866 (1461-62) kışında Eflak hâkimi Vlad (Kazıklı Voyvoda) Rahova'yı imha ederek müslüman ve hristiyanlardan oluşan nüfusun hepsini katletti. 884 (1479) tarihli, bugüne ulaşan en eski Osmanlı tahrir kaydına göre Rahova seksen altı hristiyan erkek ve on dört dul (kadın) hânesiyle birlikte sadece dokuz müslüman hânesine sahipti (toplam doksan dokuz hâne, yaklaşık 500 kişi). 925 (1519) yılında kasaba hemen hemen eski haline dönerek nüfusu elli iki müslüman ve 140 hristiyan aileye ulaştı (toplam 1000 kişi). Söz konusu tahrirde Yazıcı Bâli Bey'in adını taşıyan bir de hamam zikredilir. Kayıtlar, buranın Eflak ile (Walachia) birlikte Rahova'nın da büyük öneme sahip bir ticaret merkezi olduğunu gösterir. İskele gümrüğü, Niğbolu sancağına ait Tuna nehri üzerindeki ilk liman olması sebebiyle yıllık 686.000 akçe vergi gelirine sahipti. İskeleye hizmetlerinden dolayı Rahova nüfusu avârız-ı dîvâniyye vergisinden muaf tutuldu. Ticaretin bir diğer önemli göstergesi vergi ödemeyen yahudi cemaatinin varlığı idi.

XVI. yüzyıl boyunca Rahova müslüman Türk ve hristiyan nüfusuyla ilerleme kaydetti. 987 (1579) yılı tahrir kayıtlarında burası 142 müslüman, 203 hristiyan hâne-siyle (toplam 345 hâne, yaklaşık 1700 kişi) üç müslüman ve üç hristiyan mahallesine ayrılan bir kasaba olarak görülür. Müslümanların bir yeni camisi ve iki mescidi, hristiyanların daha önceki kaynaklarda zikredilmeyen bir manastırı (Sveti Spas) bulunmaktaydı. Bu nisbî ferahlık dönemi 1596'da Eflak Voyvodası Miha'il'in şiddet dolu iş-galiyle sona erdi. Kale Türk askerinin direnişine rağmen ele geçirilerek yıkıldı. Hristiyan nüfusun büyük bir bölümü Eflak'a sürüldü. Müslümanların çoğu öldürüldü. 1011 (1602) tarihli cizye kayıtları kasabada sadece otuz hristiyan hânesini zikreder (BA, MAD, nr. 14912). Rahova nahiyesinin köyleri de benzeri bir durum gösterir. Meselâ Eltemir'de 988'de (1580) 100 hâne 1015'te (1606) otuz üçe, Suhace'de 1580'de seksen hâne 1011'de (1602) on dokuza, yine Gabrovçe'de otuz dokuz hâne on dokuza düştü. Rahova kasabası yıkılan kalenin yarım mil uzağında tekrar inşa edildi. 1666'da dahi Evliya Çelebi Eflak voyvodasının trajik saldırı anılarını hatırlatır. Beşgen şeklindeki kalenin harap durumda olduğunu, içinde ancak beş hânesi ve bir camisiyle viran bir hamamının kaldığını, aşağı varoş kısmında Tuna kenarındaki evlerin bayıra doğru sıralandığını, bunların sayısının 100 kadar olduğunu belirtir. Ayrıca bu kesimde Hacı Mustafa adlı bir tüccar yeni bir mescid inşa ettirmekteydi. Bunun dışında bir mescid, bir medrese ve tekke ile on beş dükkân, bir küçük han bulunmaktaydı (*Seyahatnâme*, VII, 461-462). 1697'de Macar seyyahı Janos Komaromi de Rahova Kalesi'nin metruk durumda olduğunu yazar. Rahova XVIII. yüzyılın büyük bir bölümünde müstahkem mekân olmasının faydasını gördü. 1165 (1752) tarihli *Mufasssal Avârız Defteri*'nde "nefs-i Palanka-i Rahova"da yirmi dokuz müstahfizân, altmış yeniçeri, altı topçu, dört imam, dört müezzin ve beş zâbit toplam 106 kişiden oluşan bir garnizon zikredilir. Sivil hristiyan nüfusu on altı hâne-ye düşmüştür (BA, MAD, nr. 2846). O tarihlerde bütün yerleşim 550-600 nüfusa sahip olmalıdır.

XVIII. yüzyılın sonundan itibaren ve XIX. yüzyılda buraya Bulgar nüfusu yerleşmeye başladı. Aynı dönemde Tuna nehrinin diğer tarafındaki pek çok Eflaklı kendi kasabalarının hristiyan beylerinin sömürsünden kurtulmak için Osmanlı bölgesine kaçtı ve bunların bir kısmı Rahova'ya, bir